

De vier bundels vormen een heterogene verzameling teksten, hetgeen past bij de brede opzet van de samensteller om kennis van edities en editeren over te dragen aan de uitvoerders en aan hen die deze edities vakkundig moeten kunnen beoordelen. Vakgenoten en specialisten zullen in de bundels misschien niet veel nieuwe inzichten vinden, maar er wordt getracht een beeld te schetsen van de ontwikkeling in de Duitse editiewetenschap en van de vragen die met de overdracht van de verworven kennis verband houden. De verzamelde stukken van Scheibe in de eerste bundel geven een interessante indruk van wat bouwstenen zijn geweest voor de editiewereld die zich op moderne auteurs richt. Omdat Scheibe bij het ontwikkelen van die bouwstenen zo'n belangrijke rol speelde, verdient hij die eigen bundel. De derde en de vierde bundel geven een beeld van de stand van zaken in Duitsland, die anders is dan die in Nederland. Nederland kent op het moment geen formele opleiding, maar er bestaat wel een bepaalde consensus over de uitgangspunten van wetenschappelijke edities van moderne auteurs, terwijl er in Duitsland een aantal opleidingen bestaan, maar er intern (nog) geen eenheid in denken over alle uitgangspunten van het vakgebied is. Ook voor de relatief kleine groep editiewetenschappers binnen de Nederlandse geesteswetenschappen is het van belang aandacht te blijven vragen voor de noodzaak van betrouwbare wetenschappelijke tekstedities. Nieuwe en goede edities zijn immers de ideale basis voor nieuwe interpretaties. In de afgelopen jaren is de vraag naar edities van allerhande soorten teksten gestegen, niet in de laatste plaats van egodocumenten. De bundel over de brieveneditie kan onder andere bij het samenstellen van populair-wetenschappelijke, op de wat grotere lezersmarkt gerichte edities van pas komen. Alle vier de bundels onderstrepen het belang van een wetenschappelijke discipline waarin historisch bronnenonderzoek centraal staat.

Jan Gielkens en Hanneke van Kempen

BIBLIOGRAFIE

- Mathijsen 1995, 1997² – Marita Mathijsen: *Naar de letter. Handboek editiewetenschap*. Assen 1995, Den Haag 1997² (herziene druk).
 Plachta 1997 – Bodo Plachta: *Editionswissenschaft. Eine Einführung in Methode und Praxis der Edition neuerer Texte*. Stuttgart 1997. (Universal-Bibliothek, 17603).
 Woesler 1988 – Winfried Woesler: 'Vorschläge für eine Normierung von Briefeditionen'. In: *Editio. Internationales Jahrbuch für Editionswissenschaft*. Deel 2. Tübingen 1988, p. 8-18

Magna commoditas : geschiedenis van de Leidse universiteitsbibliotheek 1575-2000 / Christiane Berkvens-Stevelinck ; beeldred.: Arnoud Visser. - Leiden : Primavera Pers : in samenw. met Universitaire Pers Leiden, 2001. - 264 p. : ill. ; 29 cm
 ISBN 90-74310-71-0 Prijs: € 26,80

In 1955 hield L. Brummel, de toenmalige bibliothecaris van de Koninklijke Bibliotheek, een vurig pleidooi voor de beoefening van bibliotheekgeschiedenis. Hij gaf zijn lezing de titel mee: 'Een stiefkind der geschiedenis' (gepubliceerd in: L. Brummel: *Miscellanea libraria*. 's-Gravenhage, 1957). Met het verschijnen van *Magna commoditas* lijkt bibliotheekgeschiedenis haar stiefkinderlijke behandeling definitief te hebben overwonnen. De geschiedenis van de Universiteitsbibliotheek Leiden is voortaan te lezen in een kloek en fraai uitgegeven boek, geschreven door een vrouw die jarenlang als conservator handschriften in het hart van de bibliotheek heeft gewerkt. Jubilea zijn van oudsher aangegrepen als gelegenheid om de geschiedenis van een feestvierende bibliotheek te beschrijven. Lange tijd gebeurde dat vooral voor ingewijden; de laatste jaren ook voor een grotere kring belangstellenden, getuige bijvoorbeeld de publiekstentoonstelling in de Nieuwe Kerk te Amsterdam bij het tweehonderdjarig bestaan van de Koninklijke Bibliotheek in 1998, en getuige het hier besproken boek dat voorzien is van bijna driehonderd, vaak in kleur afgebeelde illustraties, waarvoor A. Visser de beeldredactie verzorgde.

Hoe vat je 425 jaar bibliotheekgeschiedenis samen in een boek waarvan het tekstgedeelte 227 pagina's omvat? Bibliotheekgeschiedenis valt uiteen in zoveel verschillende geschiedenissen die allemaal om aandacht vragen: die van de bibliothecarissen, van de gebouwen, van de gebruikers, van de schenkers en natuurlijk die van de collecties. Elk boek, elk handschrift heeft zijn eigen geschiedenis, zowel vóórdat het in de bibliotheek werd opgenomen als ook in de jaren dat het beschikbaar voor het publiek op de plank staat. In *Magna commoditas* komen al die verschillende facetten ter sprake. Gekozen is voor een chronologische indeling van het boek, geordend volgens de achtereenvolgende bibliothecarissen, vanaf Janus Dousa (1585-1593) tot aan de huidige bibliothecaris P. Gerretsen, die in zijn 'Voorwoord' de titel van het boek (een uitspraak van de geleerde Josephus Justus Scaliger) vertaalt als 'een groot goed' of 'een groot gemak'.

Petrus Bertius zette in het voorwoord van de eerste Leidse bibliotheekcatalogus, de *Nomenclator* uit 1595, uiteen wat de taken van een universiteitsbibliotheek waren. Berkvens-Stevelinck vat die kerntaken in hedendaagse termen samen als: aanschaf, conservering en beschikbaarstelling (p. 44-45). In haar studie richt zij zich vooral op de aanschaf (inclusief de schenkingen) en op de beschikbaarstelling (met name op de ontsluiting door catalogi).

Magna commoditas is een uitstekende en zeer leesbare studie van Nederlands oudste universiteitsbibliotheek geworden en de auteur heeft haar doel bereikt: een aantrekkelijk beeld te geven van de betekenis van de universiteitsbibliotheek voor de universiteit gedurende haar 425-jarig bestaan (p. 14). In de 'Inleiding' is er sprake van dat nieuwe terreinen van wetenschap bij het schrijven van het boek zijn betreden of in ieder geval gesignaleerd: de prosopografie, het eliteonderzoek, de semiotische bestudering van lees- en leerprocessen en de hermeneutische benadering van kennisoverdracht en inzichtverwerving via het geschreven woord. Tijdens het lezen van deze studie worden af en toe de resultaten van deze aanpak zichtbaar. Het duidelijkst in de achtereenvolgende portretten van de bibliothecarissen. Geregeld fungeert een bibliothecaris als prototype voor een bepaald tijdperk: David Ruhnkenius voor de Noord-Europese Verlichting (p. 139) en de pruikentijd (p. 144), Johannes van Voorst voor de typische Nederlandse huiselijkheid uit de negentiende eeuw (p. 156). Ook in andere zaken wordt vaak geprobeerd om achter een bibliothecaire gebeurtenis een bredere culturele ontwikkeling te schetsen. Dat maakt het boek boeiend.

Het boek beslaat de gehele periode van 425 jaar. De periode 1575-1798 heeft echter meer ruimte gekregen dan de laatste twee eeuwen (132 tegenover 79 pagina's), hoewel de groei van de collectie, van de gebruikers en van het personeel vanaf het midden van de negentiende eeuw plaats vond. Pas op de helft van het boek betreden we de eeuw van de Verlichting. Zoals gezegd, krijgen de bibliothecarissen veel aandacht, maar voor de twintigste eeuw zijn de geschreven portretten van de bibliothecarissen uit de tekst gelicht en in afzonderlijke kader-tjes terecht gekomen. Berkvens-Stevelinck rechtvaardigt dat door te stellen dat met de komst van de beroepsbibliothecaris zijn levensloop minder belangrijk is geworden voor de bibliotheek, de ontwikkeling van de organisatie zelf echter des te meer (p. 192).

Kan men tegelijkertijd twee meesters dienen? In dit geval zowel het publiek dat een goed geschreven en fraai geïllustreerd overzicht wil lezen van de geschiedenis van de bibliotheek als ook de onderzoeker die het bronnenmateriaal en de vragen wil zien die achter de tekst verborgen gaan? Berkvens-Stevelinck is er goed in geslaagd om beide lezersgroepen te dienen. Voor de onderzoeker biedt het notenapparaat en de literatuurlijst voldoende stof om desgewenst verder te speuren. Toch een enkele kritische opmerking over hetgeen een geïnteresseerde lezer als gemis kan ervaren. In het boek is in het nawerk een uitgebreide lijst van 'Geraadpleegde bronnen' opgenomen die de geciteerde catalogi en de geraadpleegde literatuur bevat. De archiefbronnen worden slechts kort aangeduid en zo ontgaat het de lezer welk materiaal schuilgaat in 'BA' [Bibliotheekarchief UB]. Blijkbaar zijn daar onder meer dagboeken van de bibliothecarissen bewaard (pagina 239, noot 98) en leenregisters (p. 141). Over welke periodes deze en andere bronnen beschikbaar zijn, wordt de lezer niet geïnformeerd. Dat is jammer, temeer daar de lezer ook een toekomstige onderzoeker kan zijn. Een van de verdiensten van het boek van Berkvens-Stevelinck is namelijk dat het geregeld stimulerende aan-sporingen bevat tot verder onderzoek, zoals naar een vergelijking van de verschillende zeventiende-eeuwse Europese bibliotheken om de ideologische kleur van de Leidse collectie

te formuleren (p. 82) of naar het gebruik van boeken in de context van de bibliotheek (p. 92).

Een tweede kritische opmerking is die van de lezer die ook graag de noten leest. De keuze van eindnoten in plaats van voetnoten blijft een kwelling voor notenlezers, met name wanneer noten soms wel degelijk interessante uitweidingen op een tekst bevatten, die de auteur kwijt wil en die de geïnteresseerde lezer wil lezen. In de studie van Berkvens-Stevelinck zijn de noten veelal de verantwoording van de aangeboden informatie, maar soms beantwoorden ze een vraag die de tekst oproept, zoals noot 70 (p. 238-239) over de trieste lotgevallen van de twee joodse assistentes van de bibliotheek die in november 1940 werden ontslagen. In andere gevallen blijft de lezer die op zoek naar een aanvulling de betreffende noot achterin het boek opslaat, met een teleurgesteld gevoel achter. Bijvoorbeeld op pagina 187, waar het nootcijfer 158 nieuwsgierig maakt naar de 'onbetrouwbaarheid van leners of van diplomaten' bij het uitleenen van kostbare handschriften. Is uit diplomatieke overwegingen noot 158 komen te vervallen? En wat staat er precies op 18 oktober 1955 in het dagboek van de bibliothecaris, waaruit de verschuiving van de oriëntatie op het Duitse bibliotheekwezen naar een rechtstreekse beïnvloeding vanuit de Verenigde Staten valt af te lezen (p. 215, noot 98)?

Zoals gezegd bevat het boek een rijkdom aan illustraties die zeer helder zijn afgedrukt. Veel zorg is ook besteed aan de bijschriften, waarbij herhaling van hetgeen in het tekstgedeelte is gezegd, niet altijd viel te vermijden. Een enkele keer roept een illustratie vragen op die niet beantwoord worden. Zo is op pagina 145 het titelblad afgedrukt van de *Encyclopédie ou dictionnaire universel et raisonné des connoissances humaines* als voorbeeld van een boek dat hoogleraren leenden. Het betreft een hernieuwde en op protestantse leest geschoeide versie van de *Encyclopédie* van Diderot en d'Alembert. Dat roept de vraag op of de Leidse bibliotheek dan niet de oorspronkelijke Parijse editie in bezit had. Ook in de keuze van de afbeeldingen is geprobeerd om de continuïteit van het universitaire leven tot uitdrukking te brengen. Fraai gebeurt dat op pagina 214, waar we professor K.H. Miskotte in de jaren vijftig van de twintigste eeuw college zien geven in de gewelfkamer van het Academiegebouw. Diezelfde ruimte kwamen we reeds tegen op pagina 37 als de plek waar de bibliotheek in haar allereerste periode gevestigd was.

Sinds de verschijning van *Magna commoditas* is de Universiteitsbibliotheek Leiden opgeschrikt door het plan van het universiteitsbestuur om te onderzoeken of onderdelen uit de bijzondere collecties van de bibliotheek te gelde gemaakt kunnen worden om daarmee de financiële nood enigszins te lenigen. Het boek van Berkvens-Stevelinck maakt duidelijk hoe belangrijk die bijzondere verzamelingen zijn en hoe ze een integraal onderdeel vormen van de gehele bibliotheekcollectie. De lezer die op de hoogte is van de plannen van het universiteitsbestuur zal bepaalde passages nu anders lezen. Bijvoorbeeld de *cri de coeur* die bibliothecaris Petrus Burman op zijn doodsbed in 1741 tegenover de secretaris van de curatoren uitte om de bestuurders van de universiteit te overtuigen van de noodzaak aandacht en zorg te blijven besteden aan de bibliotheek (p. 128). En vooral de wijze waarop tijdens de Franse overheersing de toenmalige bibliothecaris Daniel Wyttenbach met een misleidend denigrerend oordeel over de waarde van het oude bezit wist te voorkomen dat handschriften en bijzondere boeken naar Parijs werden afgevoerd (p. 152).

Met *Magna commoditas* heeft Berkvens-Stevelinck de geschiedenis en daarmee de rijkdom van de Leidse bibliotheek tot op de dag van vandaag vastgelegd. Zij heeft – zonder dat dat de bedoeling was – haar bijdrage geleverd in de strijd die wellicht gaat ontbranden tot behoud van het Leids familieilver, zoals de huidige directeur van het Scaliger Instituut, Paul Hoftijzer, de Leidse bibliotheekcollecties recentelijk heeft betiteld (zie: http://www.let.leidenuniv.nl/forum/02_6/discussie/2.htm).

Otto S. Lankhorst